

21 יולי 2023

"על המדף"
**ספרו של בן מקינטייר "המרגל והבוגד" –
תובנות ולקחים מבצעיים**

ד"ר אבנר ברנע¹

סקירת הספרות אודות ספרו של בן מקינטייר "המרגל והבוגד" שתורגם לעברית, פורסמה לאחרונה ב-International Journal of Intelligence and counterintelligence.²

אולג גורדייבסקי, קצין בכיר בקג"ב שערק לבריטניה ב-1985, היה סוכן בריטי במשך יותר מעשור וסיפק ל-MI6 מודיעין איכותי במיוחד. גורדייבסקי, הוברח מברית המועצות על ידי ה-MI6 ביולי 1985, ונידון למוות שלא בפניו. סקירה זו נכתבה באופן שונה מסקירות ספרות רגילות והמיקוד שלה הוא באפשרות להפיק מספר מצוין זה תובנות חשובות ממבצע גורדייבסקי ("מבצע פימליקו") מנקודת מבט מבצעית ובאופן קבלת החלטות. ניכר כי לסופר ניתנה גישה לחומרים מבצעיים של שירות המודיעין הבריטי המוכר כ-MI6, מה שנותן לספר ממד ייחודי.

במהלך הפעלתו של גורדייבסקי שיתפו הבריטים בזהירות את ה-CIA במידע הייחודי שמסר, אך בהמשך התברר להם כי ה-CIA הצליח בעבודת מחקר לזהות כי מדובר בגורדייבסקי. בדיעבד התברר כי באותה עת לברה"מ היה סוכן בתוך ה-CIA בשם אולדריץ' איימס, שהיה אחראי על מודיעין מסכל בהפעלת סוכני ה-CIA מול ברה"מ. איימס גרם נזק עצום ל-CIA וכנראה המידע שמסר למפעיליו הוביל לחשדות כנגד גורדייבסקי.

גורדייבסקי הוצב כקצין קג"ב בשגרירות הסובייטית בקופנהגן. בעקבות אירועים שונים ובמיוחד הריסוק האכזרי של "אביב פראג", הוא עבר תהליך פנימי שבסופו איבד אמון במשטר הסובייטי. הוא החל לשלוח איתותים חשאיים למודיעין הדני והבריטי שיהיה מוכן לשתף איתם

---

¹ ד"ר אבנר ברנע, עמית מחקר במרכז לחקר הביטחון הלאומי, אוניברסיטת חיפה. לשעבר בכיר בשב"כ.
² Barnea, A. (2023). Anatomy of Operation Pimlico. International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 0, 1-7.

פעולה, וב-1974 גויס על ידי הבריטים. לאחר סיום שירות בקופנהגן וחזרתו של גורדייבסקי למוסקבה החליטו הבריטים להקפיא את הפעלתו והמתינו בסבלנות עד שיצא שוב לשליחות בחו"ל ויוכלו לחדש את הקשר עמו.

ב-1982 הוא הוצב בשגרירות הסובייטית בלונדון והמבצע התחדש. בהמשך הועלה לתפקיד ראש שלוחת הקג"ב בלונדון. המודיעין שהעביר לבריטים היה איכותי וייחודי ובין היתר סייע גם בנושאים אסטרטגיים – במשא ומתן שבין ראש ממשלת בריטניה תאצ'ר לגורבצ'וב ובהמשך במו"מ שבין נשיא ארה"ב רייגן לגורבצ'וב.

גורדייבסקי נפגש באופן קבוע עם מפעיליו בלונדון ובפגישות אלה מסר מידע שקיבל מהקג"ב במיקרופילמים אותו העתיקו הבריטים במהירות והחזירו לו. מפעיליו ב-MI6 לקחו סיכונים גדולים כדי לקיים את הפגישות עמו בלונדון והצליחו במשך תקופה ארוכה לשמור על האיזון בין קבלת חומר יוצא דופן לאבטחת הסוכן ומניעת חשיפתו.

לפתע, ללא אזהרה מוקדמת, זומן גורדייבסקי למוסקבה להתייעצויות. השאלה שעמדה בפני המודיעין הבריטי הייתה האם מדובר בהתייעצויות רגילות או בחשד שעלה כלפי גורדייבסקי. לאחר ניתוח האיום האפשרי שייעצר במוסקבה כסוכן בריטי אל מול האפשרות כי מדובר במהלך שיגרת, החליטו מפעיליו ב-MI6 להתיר לו לצאת למוסקבה וסיכמו עמו אמצעי קשר למקרה ויחוש סכנה ויהיה צורך לחלצו. גורדייבסקי האמין שגם אם יעלה כנגדו חשד הוא יוכל להפיגו ולחזור בהמשך לתפקידו בלונדון.

בתקופת שהותו במוסקבה התברר לו שהוא חשוד בקשר עם המודיעין הבריטי אך הוא עמד בצורה טובה בחקירות שנמשכו לסירוגין מספר חודשים ולא נעצר. יחד עם זאת, הוא הרגיש כי הוא נמצא תחת פיקוח של הקג"ב אשר כנראה המתין בסבלנות כדי לעצור אותו יחד עם אנשי המודיעין הבריטי שפעלו מתוך השגרירות במוסקבה. לאחר שאשתו ושתי בנותיו הוחזרו מלונדון לברה"מ, הבין גורדייבסקי שמצבו החמיר והחליט "לסמן" לאנשי המודיעין בשגרירות הבריטית במוסקבה על רצונו לברוח על פי תכנית שהוכנה מראש בהשתתפותו עוד בשהותו בלונדון.

במבצע נועז ומורכב הצליח ה-MI6 להבריח את גורדייבסקי דרך הגבול עם פינלנד בזמן

שאשתו ושתי בנותיו נשארו מאחור מאחר והוצאתן הייתה מסוכנת במיוחד. הן הצטרפו אליו ללונדון כעבור מספר שנים במסגרת הסכם בין רוסיה לבריטניה.

הסקירה אודות הספר מדגישה מספר נושאים מבצעיים חשובים בהפעלת סוכנים: הסיכון מול התועלת, התרומה הייחודית של דיסציפלינת ה-HUMINT בתקופה שבה כבר החל ה-CIA לתת לכך פחות עדיפות על חשבון פיתוח מואץ ועדיפות ל-SIGINT, תהליכי קבלת החלטות והדילמות שבין לקיחת סיכון סביר לרצון למצות את המודיעין מהסוכן. הבריטים לקחו סיכון מחושב כאשר אישרו לגורדייבסקי לחזור למוסקבה להתייעצויות, שהתברר בדיעבד כטעות שכמעט הביאה לחשיפתו. בדיונים בעניין זה טרם ההחלטה הקריטית, היו מעורבים רק כאלה שלקחו חלק בהפעלה ורצו להמשיך להפעיל את הסוכן ולקבל את המודיעין הייחודי שמסר. היה על אנשי ה-MI6 לשתף בהחלטה את מומחי המודיעין המסכל הבריטי (MI5) להם היכרות עמוקה עם המודוס אופרנדי המסכל של הקג"ב בתוך ברה"מ ובכך גם לנטרל את השפעת היתר של מפעיליו של גורדייבסקי.

במידה מסוימת, המודיעין הבריטי לא העריך נכון את עוצמת הקג"ב והתחכום שבפעילותו בתוך ברה"מ וסמך יתר על המידה על התחושות הבלתי מבוססות של הסוכן שהיה הרפתקן בטבעו, כי לא יאונה לו רע. גם תכנית החילוץ שלו הייתה מורכבת וכפסע היה בינה לבין תפיסתו של גורדייבסקי בדרכו מברה"מ אל החופש שהייתה מביאה להוצאתו להורג.

ספר מרתק ומומלץ מאד.